

Selma Lagerlöfová.*

K literární a umělecké produkci žen přistupuje se dnes, alespoň z velké části, s požadavky a měřítky, které nevyplývají tak z estetického jako z psychologického zájmu. Co praví o ženě, jejích touhách, schopnostech, bolestech, čím přispívají se svého stanoviska, ve svém údělu práce k řešení problému, jenž víří dobou — taková je otázka, která je vítá, i příčina zájmu, jejíž budí. Činí se z ženství vůbec nově jakési kriterium všech zjevů životních, oceňuje se jím výše celkův i jednotlivců, kultur i umění — mluví se mnoho, až příliš mnoho o všech skutečně či domněle nových prvcích, odkrytých v duši ženy. Jako je celé naší době já neznámou, jaksi teprve objevenou zemí, hodnotou nově danou a poznanou a někde až nesprávně přeceněvanou, tak je tomu u ženy a otázek, jí se týkajících, zvýšenou ještě měrou. A v této době, tak příznačně, až zjiřeně subjektivní, žije na severu, ve Švédsku, umělkyně, jejíž tvorba připadá spíše pokračováním starých epických tradic dávných věků než dílem dneška. V době neklidných otázek, převážně analytické a skeptické, vypravuje kdosi o hrdinstvích vikingů, o zázračích světcích, o všech zkazkách, které vyrůstají z rodné půdy, vypravuje o duši svého lidu, o hnutí zástupů, neboť cítí kořennou souvislost s celkem, k němuž náleží, a netrpí onou, rovněž příznačnou bolestí dneška — pocitem odloučenosti individua od massy, pocitem, že není živého spojení a proudění mezi ním a půdou, z níž roste. Netrpí, zdá se, trýznivými otázkami dnešních lidí, ztrácí se zcela v říši světlých snů — a skutečnost ho nespoutává svou tíhou a šedí. A nejeví přibuznosti s tím, co právě v moderních literaturách severu promluvílo nejsilněji a nejrozryvněji: míním ony boje o já, poznání jeho osudnosti, jeho krise a přerody, sebevědomí, vzdor a pýchu, která chce všecko sama a sebou, vlastní silou.

Takový asi je obraz, který kritika téměř souhlasně kreslí o Selmě Lagerlöfové, který podává Levertinova monografie,** přes to, že určuje některé čisté literární vztahy k několika švédským autorům a k Björnsonovi; tak vyznívali i články, psané na podzim minulého roku na oslavu padělých narozenin poetčiných. O jejím umění bylo řečeno, že je veliký anachronismus.

Je-li to tak úplně správné? Není-li spíše určitá myšlenková spojitost mezi ní a ostatním uměním severu a nemluví-li nám o dlouho již umlčovaných nebo opomíjených stránkách života a lidské bytosti? — Ovšem, nikdy nebude mít její tvorba platnost kulturního dokumentu — ale bude vždy přede vším zářiti tím, co má dnes tak málo děl — pravou krásou poesie. Jakýs nevyčerpateľný pramen imaginace vyvěrá v díle této spisovatelky. Spisovatelka! Je vlastně těžko užití o ní tohoto slova, jež souvisí zcela s naší knižní kulturou, a lépe představiti si ji jako barda, jako rhapsoda, v kruhu nadšených posluchačů, kteří vnímají její živé slovo. Z nejrůznějších oblastí váží látku svého vypravování. Vývoje a myšlenkového vzestupu necítíte v jejích knihách, nejsou udavatelé teprve se tvořícího světového názoru, je již ustálen, když vystupuje r. 1891 s první prací na veřejnost, a obráží se nezměněný ve všech dalších jejích výtvozech. Ale její fantazie vykouzluje vždy nové obrazy, z různých dob a různých krajů. Nejvíce miluje rodnou zem a její tradice. V nich kotví zcela svým prvním a nejpoptulárnějším dílem, »Gösta

* Stat tato je poněkud rozšířená, ale v podstatě nezměněná přednáška, jež byla proslavena 23. I. 1909 ve »Sdružení akademicky vzdělaných žen«.

** Oskar Levertin: Selma Lagerlöf (v Brandesově sbírce »Die Literatur«).

moc — ne politická, ne sociální, to prozatím je otázkou budoucnosti — ale ta moc, kterou dává vědění. Byly jí otevřeny školy, jak střední tak vysoké, bylo jí dopráno, aby se stala člověkem graduovaným, doktorem filosofie, medicíny, aby se sama stala profesorem, slovem: universita, tato poslední doména mužů, otevřela jí své brány — až ovšem na fakultu theologickou, neboť prostřednictvím mezi pánem bohem a lidem si chce patrně muž ponechat na věky věkův.

A tak vstupuje nová česká žena do veřejného života, žena volná, bytost probuzená a myslící, a my, kteří jsme viděli dřívější českou ženu, ubohou, porobenou osudem i okolnostmi, my začínáme věřiti v lepší časy, jasnější budoucnost. Děti volné ženy nemožou být jinými než volnými lidmi, a je-li pravdou, že dojmů děství jsou směřovatými pro celý dlouhý život, pak musí takový život být pevný, zmužilý, nesený touhou po volnosti a svobodě, jak jednotlivce tak národa.

— To asi byly myšlenky, které mi probíhaly hlavou tehdy před šesti lety. Mnoho se stalo od té doby. Sny tehdejší už došly aspoň částečného vyplnění, a hrdost, která tehdy zářila z očí obětavých dívek, byla oprávněná a spravedlivá — šly za ní činy. A vy, pí. Wiedermannová-Motyčková, přítelko drahá, na jejíž pozvání jsem tehdy přijel a jež jste se stala zlatou datelkou toho krásného sdružení, vy které jste tu byly tehdy a jste tu dnes zase, i vy které jste se od té doby přihlásily v šik pracujících družek, vy můžete s pýchou pohlížeti na činnost těch šesti uplynulých let a jako tehdy dívati se i dnes rozzářenými očima v roky přitší. Porozumíte jste znamením doby a našly si krásný smysl života: pohřbily jste ženu minulosti a otevřely brány ženě času budoucích. Čím ona bude, to jste vy z ní udělaly. Přejí vám, abyste se dožily těch krásnějších dob, které nová, volná žena česká přinese našemu národu!

chtivost. A zatím to byly ubozí tvorové, prostí existence s prázdnými dušičkami a s pohádkovým sněním v nakadefenyých hlavkách, sněním o princích, baronech, velkostatkářích a oberleutnantech od dragounů! A když jsme se s nimi setkali po letech a podívali se jim do očí a duší a viděli tu prázdnotu vnitřní, smutek marně prožitého života a utrpení, které přišlo, aniž by byly věděly, proč a jak — roztesknili jsme se nad osudem jejich: zde by měly kvést růže . . . Ta žena patří minulosti.

Nějakých dvacet let je tomu, kdy se dostavilo v našem národním a společenském životě úžasné rozčarování. Neúspěchy politické ve Vidni i doma, ochabnutí sil na všech stranách, trapné výhledy do budoucnosti a všeobecná bezradnost vedly nás k zpytování vlastního svědomí, k soudu nad sebou samými a k hořkým diagnosám národních nemocí našich. Přišli jsme k poznání, že nutno obrátit a začít jinak, našli jsme spoustu chyb a uznali jsme, že nutno se jich vyvarovat; odkryli jsme na svém těle rány, které musily být vypáleny a vyřiznuty, byť to i sebe více bolelo. A tehdy byla objevena otázka ženská a tehdy se našlo, že budoucnost národa leží vlastně v ruce ženy. Bylo potřeba probudit v ženě tvora myšlícího, uvést ji z klece domácího uvěznění, učiniti ji bytostí samostatnou, rovnoprávnou muži, a když jí byla dána práva, žádati na ní také povinnosti. — A tak muži-pašové pod tíhou výčitek svědomí otevřeli hrámy své . . . Aby žena byla předsvěděna, že manželství není výhradní a jedinou materiální basí života jejího, byly jí otevřeny po příkladu ciziny komptoiry a úřady — a třeba že musila bojovati se silnou konkurencí mužských sil, obstála a uplatňuje se čestně, a věříme, že musí časem dojiti i k úplné rovnoprávnosti ve výši mzdy i k urovnání jiných okolností, jež jsou pohlavím jejím podmiňeny. Aby byla učiněna ženou volnou, dána jí

o nich, ví o všech jejich vlastnostech a různostech, které unikají oku cizincovi. V detailech je leccos příliš didaktického — ale celkem vane velká radost ze všech těch nových netušených možností, které dává jejímu malému hrdinovi jeho odvážný výlet a pobyt mezi zvířaty. Oh, ten vidí lesy, vody, ostrovy tak zcela jinak než mohou lidé, zná všechny jejich tajy, sdílí s přírodou skutečné rytmus jejího života a rozumí pak řeči všech jejích linií a barev. A přece — ac má sever světly průhledný půvab svých jar a poesii zimy u krbu a dlouhých vyjíždek na saních — přece jen se často vzbudí v duši úzkost a stísněnost, touha po kráse, po růžích, po slunci, po bohatší přírodě, po šťastném jihu. V některých partiích v Gösta Berling tryská zvlášť živě a hrdinovi samotnému stává se osudnou. Pokouší se nalézt iluzi, útek ze šedivé skutečnosti, v alkoholu. Všecky živé obrazy, všechna divadelní představení, jež pořádají kavalíři, mají účelem vykouzlit obrazy jižní nádhery, a jejich druh, genialní Liljekrona, jež jim hraje španělský tanec »la cachucha«, uvádí je až v bolestné vytržení.

Lagerlöfovou vedla podobná touha na daleké cesty. Byla v Itálii, na Sicílii, v Orientě — v těch krajích, kde krása nežije jen v snech, mlhavá, nejistá, chimerická — ale kde celá skutečnost jí hýří. Barva, tóny, zrychlené tempo života, radost smyslů. Umělci severu zde nalézají stěsnění svého snu; co mělo dosud existenci pouze myšlenou, stojí před nimi náhle v realitě. V Itálii není to pouze krajinná její krása, ne pouze temperament jejího lidu, jež tak okouzluje — je to též Itálie, vlast duševního života severanů, odchovaných antickou kulturou a italským uměním, které ovšem u nich, v jejich rodné zemi, má jen jakýs umělý život, jehož moc necítiti pod chladným nebem. Tam se podává jen odvar, jsou tam odlišky, zde však originály. Je zde všechno známé a přece neznámé, dle slov Goethových tak různé od obrazu, jež jsme chovali v mysli, jako byla Pygmalionova Elisa, vytesaná v mramoru, stěšňující ideál umělcův, cos zcela jiného než láž Elisa, když náhle stanula před svým tvůrcem, živá, skutečná. Ale u Selmy Lagerlöfové nevystupuje tento vztah. K ní mluví bezprostřední přítomnost, ne ona Itálie, která je vlastí antické a renesanční kultury. Dějsvého díla »Antikristovy zářky« nelokalituje ani ve Florencii, ani v Římě, ani v Neapoli nebo v některém jiném z oněch staletou tradicí posvěcených míst, jimiž je tato půda tak bohatá, nýbrž ve vyvinutém městecu Diamante na Sicílii. Její oko severana je opojeno jásavým přívalem barev, bohatstvím v životě přírody i lidí. Zároveň vycituje intuitivně, s oním talentem, který z ní činí řídkého psychologa davů, povahu sicilského lidu, jeho pobožnost, pověrčivost, fanatismus a milovnost krásy. Nemůže se nasytit tryskajícího tepla a světla a i v svých vypravováních z orientu opěvává moc slunce, vystupňovanou někdy až v zhoubnou, smrtící intenzitu. Itálie je jí čarokrásnou zemí, ale není do- movem jejích myšlenek, není zaslíbenou zemí její duše: tou je Palestina. Neboť zde teprve kráčí po stopách toho, jehož myšlenkami žije, jež nejvíce miluje — po stopách Kristových. Napsala o něm cyklus legend, opisující linii jeho života od narození až po ukřižování. Její velká láska k Němu zde dochází plně výrazu. Nakreslila ve svých knihách několik ženských postav, které s intenzitou světice se obracejí k světlé říši, kterou jim otvírají slova Spasitelova, a všechnu svou lásku věnují pouze jemu — pravé nevěsty Kristovy. Zdá se, jako by se sama v uich zrcadlila. Je těžko podati lépe kouzlo dítěte než činí Lagerlöfová tam, kde mluví o mládí Ježíšově. Je to dítě samo, jež bez ohledu na svůj božský původ budí v srdci čtenářově pohnutí a něhu. Je tak roztomilé, dětsky přítulné a neodolatelné, když prosí na poušti starou palmu, aby se sklonila a zachránila lačnící svými plody; docela dětsky se

Berling«. Cítíte při četbě, že vám poetka neřekla všechno o svých hrdinách, ti žijí i mimo její román, před ním, po něm — v podání lidovém. Celý způsob, jímž je uvádí, prozrazuje, že o nich mluví jako o známých osobách, osvětluje tu kterou vlnu v proudu jejich života — nekreslí jej celistvý posluchačům a divákům. Není toho potřeba — neboť posluchači jej znají a básník formuluje jen, co žije v jejich fantasi. Je to pravá epika, produkt vlastní době, kdy poeta cítí spojitost s celkem, k němuž patří, tedy zde se švédským lidem a jeho tradicí. A jistě modelly mnohých postav, o nichž Lagerlöfová vypravuje, žili v její rodné krajině, znala je, ať už osobně, ať z doslechu.* Pochází z jižního Švédska, z Vermlandu; narodila se na starém panském dvořci a žila přes dvacet let v okolí, v němž se zachovaly všechny pradávne zvyky, jímž vanula vůně zkazek z dalekých i blízkých dob. To všechno se ukládalo v mysli mladé dívky, přetvářelo se v její obraznosti — ale nevěděla ještě, že jednou jí tryskne z tohoto zdroje ono pravé veliké umění, o jehož záři a vznešenosti snila v osamělých plachých snech.** Teprve když opustila zchudlý hynoucí statek svých rodičů a studovala ve Stokholmu na paedagogiu, oživily v ní kdysi reminiscence z mládí — a z nich vytvořila její bohatá tvůrčí fantazie ono vypravování o dobrodružných činech dvanácti kavalírů, kteří žili z milosti staré majorky na jejím dvořci v Ekeby a utápěli včítky a bolest nad svou zmařenou existenci ve víně, tanci a divokých odvážných hrách. V jich středu je Gösta Berling, sesazený farář, básník zpitý plností života, mladý bůh a velké dítě, zářivý ve své světlé kráse, nádherný jako slunce, prudký jako vítr, jež jediným zavanutím pustoší celé kraje. Srdce nejkrásnějších žen pro něho planou, miluje je a ničí je, bez vlastní vůle, puzen jakous silou, jež je mocnější než on sám. Je v něm cos elementárního, co připomíná staré mytické reky, v nichž často cítiti, jak oni sami i jejich osudy nejsou než symboly přírodních dějů. A jako on, tak všichni lidé kolem něho jsou silní a nezdolní v svých vášních, ve své touze po životě, nezlomení, neroztrženi, vždy celí v lásce, v ne- návisti, hněvu i pokore.

Z lidového podání a z historie milované vlasti je vážena ještě celá řada prací Lagerlöfové. Tak její »Královny v Kungahelle«, »Poklad pana Arne«, do češtiny přeložený Jindrou Kopeckou, vystižně jí charakterisovány co stará saga. Přes to, že jedná v době křesťanství, je v něm duch zcela pohanský. Vane z něho dech zmaru a hrůzy, který vyznačuje staré germanské zpěvy s jich líčením požárův a krveprolití, s nezkrtnou lačností »rudého« zláta, jež se neleká vraždy — a s jich názorem o posvátnosti a nutnosti krviny.

V ovzduší blízkém onomu, v němž se odehrává Gösta Berling, totiž v ovzduší starých panských dvořců, jedná ona kouzelná povídka či legenda či jak nazvati »Pověst šlechtického sídla«, ten snad nejkouzelnější výtvor umění Lagerlöfové, nedoceněný, jak mi připadá. Je to píseň a apotheosa tří velkých lásek — lásky hochy a dívky, lásky k hudbě a lásky k rodné půdě. Nejsou v těchto dílech opěvány pouze švédské pověsti, ale i švédská krajina sama. Celá řada popisných passáží rozvíjí před čtenářem smutek hlubokých pochmurných hvozdu nebo jasnou zelen bukových hájů, dává slyšeti temný hukot vodopádů a praskot ker na umrzlých jezerech. Hlavní osobou, smím-li tak říci, je švédská země v poslední na ten čas práci Lagerlöfové. Je to pohádková kniha: Cesta malého Nils Holgerssona s divokými husami. Tento hošík, proměněný v skřítku, letí s piáky nad celou vlastí. A to je autorce rámcem, do něhož vkládá obrazy krajův i zvyků lidu, znáť všechno

* O. Levertin l. c.

** Její článek »Aus meinem Leben« uveřejněný v »März« (leden 1909).

strachující o své krásné hliněné pláčky, které pozlatil sluneční září, když mu je chce Jidáš zničit: motivy, známé ze středověkých legend, ale podané u Lagerlöfově úplně svérázně.

Všecky prvky zde vyčtené, láska k rodné půdě, láska ke Kristu a touha po žhavém jihu se spojují ve velkém díle, v němž autorka se ponořila nehloub a s největším štěstím v duši svého lidu: míním její dvojdielný román »Jerusalem«, jehož první díl se odehrává ve Švédsku, v Dalarne — druhý v Jerusalemě. Ličen tu vznik sekty za našich dnů, fakt, vzaty ze skutečnosti; náboženská horečka zachvacuje celé zástupy a pučí je z vlasti do Svaté země. Lid, žijící v Dalarne, obklopený mocnou přírodou, má silnou dispozici k pověře. Žije v něm, mocnější všeho, bázeň před ďáblem a věčným prokletím a úzkostná otázka: Dojdu spasení? A když přichází hlasatel nové víry, Hellgum, domnívají se slyšeti v jeho slovech vykoupení. Ději se známení a zázraky — duch sestupuje náhle na prosté a pokorné, začínají kázati, modlí se, věští. Celá ves se rozdělí na dva tábory, hellgumovce a jejich odpůrce, děti opouštějí rodiče, muži ženy, všechna pouta trhají, aby šli za svým spasením. A část skutečně odchází do Jerusalema a zakládá novou obec; mnozí však hynou steskem po rodné zemi, v níž tkvěli jako rostliny svými kořeny. O tom vypráví II. díl, jenž však nemá jednotnosti prvního; děj v něm neplyne již jedním mocným proudem, nýbrž se rozpadá a tříští v řadu episod. Tím je oslaben dojem celku, byť i zde v jednotlivostech bylo mnoho mocných a jímavých prvků.

K těmto dílům druží se ještě řada drobnějších prací, spojených ve sbírkách Neviditelné vztahy, Legendy a povídky a Historie sestry Olivie. Méně šťastna než invence bývá kompozice děl u Lagerlöfově. Dovede vypravovat — vždy nová dobrodružství se jí vynořují v mysl, sotva jí někdy stačí dech, aby všechno, co jí podává fantazie, formovala. Tak vzniká často nepoměr mezi jednotlivými složkami jejich prací; mezi motivy, které připadají jako ohlas hudby moří a lesů, o nichž byste řekli, že víly a skřítkové je různé četby — třeba staromodních románů nebo zase pojednání o sociální otázce. Jako nedovede Lagerlöfová vždy řídit a hodnotiti svůj materiál, zkazí mnohdy nevhodným rámem krásu obrazu, její vytvořila. Vloží na př. »Anti-kristovy zázraky«, celý tento sled barvitých scén ze života šťastného jihu, v jakýs ideologický rámeček úvahami o poměru křesťanství a socialismu, a poruší harmonii celku neorganickými příměskami. Je možno, že souvisí toto ideové zarámování se snahou autorčinou otvářiti v svých dílech daleké historické a myšlenkové perspektivy, vyjadřovati v symbolech abstrakce a zachycovati ve vypravování proud idejí, které se projevují v dějinách lidstva. Ale takové ideje u ní zůstávají jen čímsi vnějším, náhodným. Tak když dává mluvíti v románu Jerusalema svatému hrobu a svatému kamenu v měštitě Omarově, aby symbolisovala boj křesťanství a mohamedánství, které se na této půdě utkaly. Ale celý tento dialog je zbytečně rozvířný a dává málo cítění z boje dvou proudů duchového života, jež má vyjadřovati. I dojem Gösty Berlinga poruší tím, že k němu připojí problém a dá najednou této písni vzkyplého života a vzbouřené energie, jež se nedá zadržeti v mezích společenského řádu, vyzníti smířením se střízlivou prací — a tím vlastně odsuzuje všechny ty divoké, rozmarné, lákavé kousky svých kavalírů, o nichž vypravuje, jak se zdá, s tak upřímnou radostí, s nadšením a podivem. Chtěla snad vylíčiti ukázně rozetkaných sil, jež se nedovedly uplatnit ve vztahu k jiným než zhoubou, jež jim přinesou — má následovat pokání po přemíře radosti a vzdoru? Ale chtěla-li tak a byl-li jí skutečně život kavalírů

hříchem proti řádu božskému a světskému — nedovedla dost organicky dáti vyrůst této myšlence ze svého díla. Byla by musila předešlým vzhledem k ní líčiti s trochu méně zápletem dobrodružství svých rektů. Jako resignace se dá tento konec vysvětliti, ne však jako skutečné smíření. Je to trochu násilný kompromiss mezi autorčiným v základě docela křesťanským světovým názorem a nezkracenou zbloudilou životní touhou jejích hrdin.

Ale proč ostatně všechno toto úsilí sepjati v jednotu tuto řadu episod, uvěsti je v poměr viny a smíru, řešiti v nich konflikt dvou protichůdných pojetí světa, když vlastně každá z nich je celkem pro sebe? Gösta Berling se zve v titulu románem. Ale to je koncesse dnešní terminologii; celá stavba a učení díla nevyhovuje požadavkům této kategorie. Je mnohem správnější pojetí je ne za epický celek, nýbrž, jak theorie písňová činila na př. s liadou nebo s Nibelungy, za soubor několika bohatýrských zpěvů — v našem případě ovšem složených prósou a pocházejících od básníka jednoho. Celý způsob motivace a uvádění jednotlivých osob mluví pro správnost takového pojetí. (Dokončení.)

BOŽENA FRANTOVÁ — VYSOKÉ MÝTO:

Nové úkoly ženských spolků.

(Dokončení.)

Nyní načrtnu, jak z předcházejícího logicky vysvítá dělba práce ženy. Vycházíme z tohoto základu: každá práce je stejné cenná, koná-li se s plným pochopením, tedy s láskou, poněvadž to směřuje k stálému zdokonalování jejímu. A nyní si všimneme. Jsou skutečně mnohé ženy rozené hospodyně, s neobvyčejným smyslem pro praktické potřeby domácnosti, pro spřívnost, pro zjednodušení různých potřeb domácích, se zvláštním smyslem pro rozdělení práce v domácnosti. Těm je pravou rozkoší vedení domácnosti, jejich domácnost je harmonická, dokonalá a odtud vyplývá jejich spokojenost a jistota. Takovým hospodyním je hračkou řídit svoji malou domácnost, ony dobře zaslaly by vedení více domácností, řekněme více kuchyní, měly by tím ovšem větší zodpovědnost, jejich nadání poskytnuto by bylo větší pole práce, bylo by tu více látky k přemýšlení, k počítání atd. Bylo by tu plně odborné zaměstnání, které by nenechalo času prázdného ku zbytečnosti, bylo by tu vědomí konaného širšího zodpovědnějšího úkolu, a to sílí, to přináší kus samostatnosti a jistoty. Vedle toho práce ta by byla přiměřeně honorována. Myslíme tu na společné kuchyně pro více rodin, jak již ve velkých městech se skutečně zakládají. Co to znamená, to pochopí ovšem jen ten, kdo zná cenu samostatné finanční existence, tu neodvislosti od nikoho, ani od muže — naopak to vědomí — já svou práci také spoluvydvírám — to by poměr manželství postavilo na pravý základ.

A nyní dále. Jsou ženy rozené vychovatelky. Ty převzaly by práci výchovnou a jistě se zdarem, že tam, kde děti dnešní hospodyně často a přirozeně jsou překážkou při práci, byly by v nejpovolanejších rukách, v rukách odborných od nejujtějšího mládí až k odbornému vzdělání pro životní dráhu. Co znamená zastiávat právě úřad vychovatelky z plného porozumění, s láskou — to dnes ještě dosti se nechápe. Namnoze dnešní výchova dítěte ve společnosti lidské je horší, než kdyby dítě ponecháno bylo svému přirozenému rozvoji mimo společnost lidí, poněvadž tu dítě má špatné příklady. A příklad je hlavním prostředkem vychovávacím. Dítě na příklad od přirozenosti nezná lži, klamu — tomu naučí se teprve mezi dospělými. — Ovšem máme již dnes školky, školy obecné a měšťanské, odborné školy. Ale otázka je, v jakých

Dr. ANNA FISCHEROVÁ — HRADEC KRÁLOVÉ:

Selma Lagerlöfová,

(Dokončení.)

Stil, jímž Lagerlöfová vypravuje, jest, přes různost námětů, v podstatě vždy týž — stil v pravdě epický, volně plynoucí, libující si v opakování, ve stereotypních obrazech. Schází mu však koncentrace a jakási rozvleklost se sděluje někdy celé skladbě. Jako by nebylo mezi a zákona míry uvolněnému toku událostí. Vypravování se stává někdy až nehybným — totiž pohyb, děj sekundy, mžiknutí myšlenek bývá rozděleno v tolik částí, o sobě klidných, že maně vám připadne sofisma Eleatů, že není vůbec pohybů. Zvlášť rušivě působí takový klid ve chvílích nebezpečnosti a hrozící katastrofy. Až bizarní je scéna jako tato: Na malého Nilsa Holgerssona se oboří sova a chce mu vyklovati oči. Tím kapitola končí — a v následující autorka nepokračuje v předchozím, nýbrž jme se vypravěti celou historií svého mládí na panském dvorci, mluví o stesku po dávném domově a konečně o návštěvě v něm, při níž spatří malého Nilsa v kritické situaci. Ale než dočtete až k tomu bodu, neopouští vás stále nepřijemný pocit, a onen okamžikový boj se sebou se prodlužuje do nekonečnosti.

I ve výrazu citů bývá někdy zvláštní až chudost a neodstůněnost výrazu, zavinená právě přílišným klidem. Ale vedle toho jsou místa snivá a sladká, lyrické improvizace — scény prosté a tklivé jako ze starých mysterií, a zas živelně silné, zvláště tam, kde běží o popis přírodních dějů. Děj těchto legend, povídek, větších i menších eposejí se promítá řadou výjevů, jež v poetické líčení se stávají tak určitými, plastickými a barevnými jako skutečné obrazy. Třeba scéna, jak děti švédských vystěhovalců, putujících do Jerusálema za svým spasením, pocítí náhle úzkost před neznámou cizinou, a chtějí prchnout zpět do rodné vsíky; a jdou, v dlouhé řadě, vždycky jedno velké a jedno malé pohromadě... Je v tom prosté a přece mohutné vyjádření o osudné spojitosti těchto dětí Dalekarlie s jich otcinou. — Nebo jiné: divoký tanec mladé dívky, vysoko na horské planině, pokryté fialově-růžovým vřesem, zalité slunečním svitem severního léta; a proti tomu obraz orientálního města, jehož zdi žhnou krutou běli v úpalu nelístopného slunce, které užte svými paprsky smutnou severanku k smrti. Slunce je zde téměř živou bytostí — je to bůh, který vysílá svými šípými memoc, zmar a smrt v říši lidí. Ta síla, která vytvořila staré myty, ožila, zdá se, u Lagerlöfově v jejím bezprostředním vědomí a citu o oživenosti celé přírody. Vítr, mraky, déšť, lesy, vody jsou pro ni právě tak živý jako lidé, spravují se tímž zákonem jako oni. Má k nim týž přímý elementární vztah jako mají staré přírodní kulty — a při tom vane z celého jejího poetičtí duch křesťanství, křesťanství sv. Františka z Assisi, které zahrnuje i zvířata v dílo vykoupění, a káže víku, ptáku a rybám o vděčnosti ku Spasiteli a obrací je k životu, shodujícímu se s mravním řádem. Tuto velkou prostou lásku má Lagerlöfová; vypravuje o zázraku svatě noci, za níž všecka nepřítelství v přírodě ustala, protože i ta nemá tvář cití, že jí nadešla hodina vykoupění. Všecka jedmání lidí a děje v přírodě jsou zapjata v týž kruh, pohybují se tímž rytmem. Příroda s člověkem truchlí a plesá a pomáhá mu v jeho díle. Když jede polanská královna ke králi Olafovi, aby sňatkem s ním smířila nepřátelské země, všecko kolem ní jásá — a ač není ještě na čase, pukají již ledy a pučí stromy. Za to však v jiné povídce moře dlouho

do její domácnosti, jejího žití, její duše a zhrzíme se! Zhrzíme a podíváme se, že v době dnešní, v době plné hesel a pokroku, lásky a milosrdenství jest možno, aby člověk stál tak nízko, jako venkovská žena slovácká. Však nedivme se! Vždyť není tomu dávno, co otázka ženská dostává se do širších vrstev, kdy žena vůbec počíná bojovati za svá práva, která jí vlastně od věků náležela, a třeba zde vysoké intelligence, vzdělání, pevného charakteru, důsledného jednání a rázných činů, by zlomila a odhodila pouta, která ji ujařmují, a vybudovala si čistý názor pravého lidství, názor na rovnocenného člověka.

Podíváme se na vzdělání našich žen. Děvče na venkově navštěvuje osm let školu obecnou. Kdyby jen pravidelně navštěvovalo! — Úlevy, vy-pomáhání v domácnosti, zvláště opatrování mladších sourozenců, omezi značně i tuto docházku školní. A pak zlatý věk dětský! Věk radosti, bujnosti, skotačení a her!! Jest schopna tato mysl dětská připravovati se a vnikati v těžké otázky životní? Jako učitelka stýkám se s děvčaty od 7. až do 14. roku. Vidím denně děvče tělesně i duševně se rozvíjeti, potkávám se u něj s úspěchem i nezdařem dle různých individualit a poměrů, v nichž dítě roste, přemýšlím a vymýšlím, co všechno měla bych děvčeti dáti pro život, čemu je naučiti, nevím, zdaž vždy dobré cesty volím, ale jedno cítím jistě. Že den ode dne si více rozumíme, sláváme se bližšími, ale čas plyne a přichází rok 14. Cítím, že přichází doba, kdy děvče by mi nejvíce rozumělo, kdy by si ze školy nejvíce mohlo odnésti, ale přišla chvíle rozloučení. Jest to chvíle těžká, loučíme se se slzami v očích, děvče by nastoupilo tvrdou dráhu života, já bych pracně stavěla dále — ne celý dům, ale toliko do polovice, ostatní ponechala osudu a náhodě. — Děvče vraei se úplně do ovzduší domáčního, ze kterého je částečně škola vytrhla, vrací se ku své matce, která v něm vidí teď především pomoc a sílu pracovní. A matka mnohdy nevědomky zbouřá i to, co jsme ve škole zbudovali.

Vstupme na chvíli do takové selské jizby. Zápach dív nás nesvalí, nevětrá se nikdy, nečistoty, nepořádku, špinavého oděvu na všech stranách, malé děti baolí se po jamovité mokré zemi. — Projdeme a prohlédneme ty malicherné, ale pro život lidský tak nevyhnutelně příležající potřeby, neb na nich závisí zdatnost a zdraví celé rodiny. Umí naše slovácká žena vyprati? Umí uvařiti? Umí děti své ošetřiti? Ne, toto všechno neumí. Proc? Nikde se tomu neučila. Proudly nové doby, pokrok ve všem i těch nejvšednějších potřebách životních, všeobecná móda tiskne a nabízí též ženě slovácké nové a nové věci a vynálezy, leč to nepotřebnější při všem jí podati zapomíná. Návod a uvědomění, jak s věcmi těmito zacházeti. Za příklad ať poslouží prádlo. Slovácké ženy neumí vyprati. Tu i tam vidíme sice čistě vyprané a vyžehlené rukávce, to čini však pradleny. Na spodní prádlo se nedbá; to bývá šedivé, modré, jen ne bílé. Největší důležitost přikládají slovácké ženy modřiti a škrobu, nejmenší vodě a mydlu. — Jak se to stalo, že ve věci tak všední zůstala naše žena tak pozadu? Matky a stařenky jejich uměly rádně vyprati. Prádlo jejich bylo však mnohem jednodušší, lněné a konopné. Toto se dle jejich způsobu do rána vyvařilo, pak pístem na potoku vybúchalo a bylo čisto. Nebylo třeba ani škrobu ani modřiti, ale neví jak. Což z tkanin továrních, žena slyší, že má se modřiti a škrobiti, ale neví jak. Což divu, že přestěluje, ale špinu rádně nevyperce. Pod pístem by se jí prádlo roztrhalo, rukama neumí. Vaření. — Kolik mužů nepropadlo by alkoholu a karbanu, kdyby se doma pořádně najedli.

netaje, neboť by pak po něm mohli odplovouti vrazi, kteří zavraždili mladou dívku a spáchali tím strašný hřích proti životu — podřáli mladý strom — a celá příroda to musí mstít.

Tyto utajené síly se stělesňují místy právě tak jako v dávných myttech — stávají se bytostmi. Někde sice nejsou více než suché allegorie, jinde však nabývají vsí plastiky života. A tato anthropomorfičtější činnost se nevztahuje jen na dění v přírodě, nýbrž dovede zhustit ve viditelný symbol i náladu, psychologický fakt, údaj lidského vědomí. Nejdražší jest v tom ohledu paní Starost z Pověsti šlechtického sídla. Vyjadřujej se stivně šedí a nevládnost svého zjevu celé ozvušší smutku a marnosti, v němž tone jako zakletý zadlužený starý statek, jehož dědic se zdá zchvácen nevyfěticelnou chorobou.

A při tom nevycházíte z nejistoty: je tato paní Starost příznak či skutečná osoba, stará, zlobná sousedka, jež přijíždí na návštěvu? Ale tak tomu je u Lagerlöfově vždy: nevíte vlastně, kde jste, zda v světě daném pěti přísně kontrolovanými smysly, či kdesi za jeho hranicemi, v oblasti snu a vidění. Nikdo neřekne slova, jež by vám vše vysvětlilo. Myslíte, že jste v světě skutečném, v přítomnosti, v sféře, již znáte — a jediným črtnutím péra povstává kolem vás říše záhad: Na loďi probudí se námořník s určitým vědomím, že za krátko se stane hrozná katastrofa. Necítí strachu, lituje pouze, že má zemřít, neočistiv se ze svých hříchů. Tu náhle se kolem něho rozhostí podivné ticho, a postava, která se mu zdá brzy vlastní matkou, brzy knězem, přináší mu svátosti umírajících. A pak zase vše zmizí, skutečnost nastupuje svá práva, ale neblahé tušení se vyplní: loď utone. — Nebo jiný příklad: Kolonii nových křesťanů v Jerusáleme hrozí nebezpečení v době, kdy její správkyňe, Mrs. Gordonová, mešká v Jaffě. Jeden z kolonistů vydá se, aby ji zpravil; cestou klesá únavou a přece vidí Mrs. Gordonová téže noci jeho postavu a slyší jeho varovný hlas, a spěje proto k domovu. — Je to u Lagerlöfově přirozený důsledek jejího základního poměru k životu. A tímto základem je pocit tajemství. A proto jsou také zvláštní psychologické stavy, polosen, hallucinace, jasnozření, telepatie její oblíbená doména. Abnormální stavy se jim říká běžnou terminologií, ale pro ni nejsou než vyvřením nejvládnějších, jinak více v skrytu působících životních sil a jasným projevem oné celý svět, celé bytí obepínající a protínající moci záhady. Odtud také si vysvětlíte, proč mluví o všech těchto věcech, jimiž jakýs druhý svět zasáhá v naši existenci, téměř bez údivu, jako by mluvila o čems prostém a samozřejmém. Život jí jest jevištěm všeho neuvěřitelného, přízračného, a kde jini vidí pouze střízlivou skutečnost, lichou hru náhody, spatřuje vyšší silou, nadané vyšší silou, zákonost a vztah k tajemství a k samé podstatě žítí. Ba právě to, čemu se říká lra náhody, v čem se vidá pouhé akcidents života, cos, co nutno vyloučiti z každého ratiolalistickeho schematu! Postup Lagerlöfové je pravý opak běžného pojetí: z oněch vyloučených prvků buduje nový systém, co bylo pohledu jiných pouhý zbytečný příměsek, jeví se u ní kořenem a základem bytí. Proměňuje život v mysterium. Každý krok, každý pohled dá nám pocítiti moc tajemství. Jsme vždy obklopeni nebezpečím; nejsme si jen jasně vědomi všech hrůz své cesty, nepocítujeme v proudu událostí, že každý okamžik v klidu je vlastně zachráněním před číhajícími neznámým nepřitelem. Celé dílo Lagerlöfové o tom mluví. Záhadná paradoxní moc života je vlastním hrdinou celé této veliké řady epických skladeb. Projevuje se právě v těch chvílích, kdy ji čekáme nejméně. Vystupujej jako činitel v tragedii nebo komedii,

kteřou sehrávají lidé až tehdy, když jejich síly v jejich rolích selhaly, když všecko jejich umění a vědění, na němž si tolik zakládají, je zradilo. Vše jde až k nejkrajnějšímu bodu. Naše sebevědomí, pýcha i sny musí umlknouti, v zoufalství a bezradnosti, musí se ponoriti kams hluboko, hluboko, má-li promluvit ona paradoxní moc a zasáhnutí v náš osud. Nejsme nikdy jisti, co s námi zamýšlí, nevíme, není-li dar, jež nám podává, úsměv, jímž nás blaží, jen předzvěstí příštích pohrom, nemáme-li spíše tehdy si oddechnouti, když nás potkalo veliké neštěstí, snad i když se zhroutilo vše, v čem jsme viděli obsah života. Nesmíme mít nikdy jistotu, nikdy se hrde vztyčiti a říci: Jsem pán a strůjce svého osudu. Jen pomysliti si to — a vše bude rozmeteno v okamžiku. A nevyzpytatelné jsou cesty života: Nic mu není nemožno, a proto také nedovoluje dovolávati se nemožnosti něčeho, stavěti na ni. V Jerusaleme se vypravuje o panně Barbro, která otci, naléhajícím, aby se rozhodla pro některého ze svých nápadníků, odpovídá: »Nepravdám se za nikoho, leda za Ingmara Ingmarssona«. Ne snad, že by tohoto hochu milovala, sotva ho zná, ví o něm, že má už dávno nevěstu, krásnou Gertrudu: Zařiká se tím sňatkem jako čirou nemožností, jako by chtěla za muže někoho, kdo žije pouze v pohádce. A zatím přijde rodný dvorec Ingmarův do dražby, Barbrin otec jej koupí a slibuje dáti jej věnem své dceři. A Ingmar z osudné lásky ku zděděné hroudě se zřiká Gertrudy a pojímá Barbro za ženu, ač vidí všecko nízkost obchodu, jež uzavírá. Jeho někdejší nevěsta odchází se sektáři do Jerusálema, dle vlastního domnění proto, aby v dále a v životě, zasvěcenému jen službě bližnímu, nalezla úlevu pro bolest, již má za nezhojitelnou; a vlastně proto, že tam osud jí uchystal teprve její velké pravé štěstí. Ingmar jde za ní, jest pevně přesvědčen, že nemůže bez ní žíti, a teprve v dále poznává, jak je mu vlastně Barbro drahá a vrací se k ní.

Ve vypravování, jak tu skizzuji, je zcela nemožno zachytiti celou tu spleť hru života, jeho ironii a všecku slepost člověka, který myslí, že zná sám sebe, že jedná dle vlastní vůle — a zatím se klame o sobě i o jiných, a ani neví, co je popudem jeho jednání. V jeho vědomí se zrcadlí zkrivené a falešné jen úmysly jakéhos jiného ens, věčně bdělého, odpovídajícího co chvilí znamenití našim nejtajnějším úzkostem a touhám. Vždy se vyskytne ve vnějším světě něco, co má vztah k našemu vlastnímu vnitřnímu osudu, slovo, náhodné setkání, zdánlivě zcela lhostejné, nabývá až symbolického významu. Ingmar a Gertrud kreslí si obraz svého budoucího života — a tu v jejich hovor zalehnou slova kolemjdoucí stařeny: »Jejich štěstí nepotrvá déle než od ranních červánků do večera. Až přijde zkouška, jejich víra se roztrhne jako provaz z mechu upletený.« Její slova neplatí oběma mladým lidem, jsou vyvolána zcela jinými dojmy — a přece obsahují neblahou věštbu, jež se záhy vyplní.

Náhoda ovšem, pouhá náhoda! Běží právě o přízvu, s nímž vyslovujeme toto slovo. Dle toho pak znamená buď lichou zbytečnou pověru nebo obsahuje poznání hlubší souvislosti. Tiscerými hlasy k nám mluví tajemství, staré kultury se snažily vypátrati jeho úmysly, sloužily mu, chvěly se před ním, stavěly mu chrámy — jen v naší době nemá úcta k němu pevného místa ve světovém názoru. Vzpomenete-li někde nad dílem Lagerlöfově německých romantiků, u nichž také se často podivně pronikají svět vybájený se skutečným, připadne vám rovněž — a silněji — příbuznost se staršími a původnějšími kulturami a tradicemi. Vzpomenete nad ním zavistí řeckých bohů, kteří zastupují smrtelníky pýchou a ničí je ve chvílích opoj-

ného štěstí, netušící ani možnost neblahého obratu; vzpomeneš římských kněží, kteří vytvořili celý systém znamení z okolností, náhodně se sdruživších s událostmi; lidové moudrosti, uložené v pohádkách, příslovích a pověrách. Ale nejsilněji mluví z této víry křesťanství. Jeho příkaz pokory, odevzdání a překonání sebe, zdá se být samotným odposlouchaným zákonem života. A ještě přesněji: Ozývá se tu protestantism se svým učebním o významu jedině víry pro spasení. Připadá mi, jako by se chvěla celým tím dialogem s životem, který vede autorka, otázka v podstatě táž, jež ovšem že vystupňována do krajnosti, je zdrojem úzkostlivých reflexí reka Garborgova »Míru«: »Jsem dosti prost víry před Bohem, nezakládám si ani v nejmenším na svých zásluhách, jsem skutečně v hloubi duše přesvědčen, že jen milostí boží dojdou spasení?« Ale nebeží o spásu po smrti, nýbrž zde na zemi. Bohem, jenž zachraňuje svou milostí, je tu život sám. A smiluje se jen nad těmi, kdo se mu dají, úplně, bez výjimky, bez výhrady, kdo jej přijímají celý, nedělený v té jeho tvářnosti, před níž je postaví, kdo dovedou přemoci v sobě pýchu, vzdor i všechny pudry sebezachování a každou myšlenku na sebe: jen těm ukáže svou zázračnou moc a jen těm dává schopnost vystoupiti ze sebe, povznést se nad sebe a konati zázraky. Sám Kristus jest tak pojat: Jeho skutky nabývají zázračné moci, ne dokud myslí na vlastní osobu, nýbrž až když se vši silou soustředí v myšlence, vykonati, co je ne- možné, aby zachránil bližního.

Rozmanitými cestami vede tato tajemná moc člověka s jeho snem o kráse a o štěstí. Ukáže mu to štěstí, ale nedostupné nebo pro něho vřadné, a dává se v jeho srdci utkatí dvěma nepřátelským silám, jako v srdci dívky Elsalii, jež všemi svatými starými příkazy je nucena stínati a nenáviděti vraha svých drahých, a jež jinými, neméně svatými a starými příkazy je nucena milovati tohoto vraha vši láskou, jíž je schopna: dva meče, křížící se v srdci této oběti. — Nebo si zahraje jindy ironickou hru s nedůvěrou člověka ke všemu příliš blízkému a určitému a s jeho potřebou překvapení. — Tak tomu je v povídce o mladém králi, který jede šedivou podzimní krajinou se smutkem v duši a s neurčitou touhou po čemsi ohnivě rudém, po čemsi černém, co v hloubi hrá zlatými svity, po jasné zpěvu a zvonivém smíchu. Ale nemůže se rozjetí do světa, aby v dále hledal předmět své neurčité touhy — ne, musí pro svou královnu, s kterou ho oddal, když byli oba dětmi a která nyní již po léta čeká ve věži na osamělém ostrově, že pro ni přijede, až doroste. Mladý král by chtěl do světa, za dobrodružstvím, chtěl by se rvát s osudem o neznámé nádherné štěstí. A obrátí koně a nejede si pro svou královnu. A ona čeká, čeká, její rty hoří nejkrásnější červení, její dlouhý černý vlas hraje v hloubi zlatými svity, má jasný hlas a zvonivý smích — Vše nadarmo —

Ale naše sny samy mohou být klamny. Toužíme někdy po léta po něčem jako po vlastním smyslu svého života, a když docházíme vyplnění, vidíme, že jsme se sami v sobě mylili: Mladá Olive šla k divadlu, aby mohla hrát Donu Sol v Hernani — a když konečně, po dlouhých letech, se vyplní její vroucí přání, hraje tak bídne, že všechna víra ve vlastní umění se v ní zlomí. — Vskutku, zdá se někdy, jakoby základním zákonem života nebylo zachování energie, nýbrž co největší mrhání jí. Možná, že v souboru všeho dění se zjeví i účelnost takového úsilí, které se staroviska individualního osudu je zcela zbytečné a suggeruje jen otázku, není-li marnost posledním smyslem všeho.

Je nebezpečno, cítiti v sobě posláni, často zklame takový vnitřní hlas.

A přece jen je štěstím mítí je, ať už jakýkoliv bude náš osud. Je mnoho povolání, ale málo je vyvolených. Ale u těchto vyvolených se stane sám život polídkou a dá jim všechno, po čem toužili. Ona síla, jež si tak ráda zahrává s člověkem, sklání se před nimi a stane se jim pomocnicí, když v nebezpečných a krutých zkouškách, v nichž sázkou bylo celé bytí, se ukázal jejich sen samotným kořenem jejich bytosti. Vyvolení nejsou nikdy pyšní, kdo uvažují o svých zásluhách, kdo si zakládají na síle, bohatství, nadání, kráse. Ne, jen zcela prostí, zcela velikou láskou a vírou proniknutí, kdo musejí jít tak, jak jdou. Taková je Ingrid, hrdinka Pověsti šlechtického sídla, sirotek, jehož se ujali dva staří akrobati. Jsou takto hodní lidé, chtěli by však, aby děvče, tiché, plaché, snivé a vzrušující se jen hrou na housle, vynikalo v jejich umění; a tak svými dobře míněnými radami, svými nepřímými narážkami, jaká by měla být, dávají hynouti každému radostnému hnutí v mysli dítěte mravivou nedůvěrou v oprávněnost vlastní osoby. A to postřehne bezděčně Gunnar Heide, mladý student, dědic starého panského dvorce, který trpí touž bolestí jako malá Ingrid. I po něm žádají, k čemu není stvořen. Má studovat a zatím miluje, vášnivě miluje hudbu a rodný statek. Hájí vlastní sám sebe proti nespravedlivým nárokům, když se ujímá Ingridy a vyčítá jejím ochráncům, proč chtějí ji vystavovati zvědavým zrakům publika, ji, která jest stvořena, aby uchovávala pohled svých magických šedých očí a svůj záhadný úsměv pouze jedinému člověku na světě, jenž by jí byl vždy ochranou a oporou. A tak se vryje v mysl dítěte mladý, krásný ochránce, vykupitel. Miluje ho, jak možno milovati ty, kdo nám dali právo žítí náš vlastní život, kdo nám řekli vykupitelské slovo. Takový žije v její vzpomínce, i když se skutečnost dávno změnila, když Gunnarův rozum se zatemnil bolestí nad úpadekem drahého dvorce a nad nevěrou nevěstinou. Ustrojen jako venkovský kramář bloudí krajem, jsa všem k posměchu. Ale Ingrid, jež nikdy nežila v skutečném světě, jíž se zdál na sedm západů uzamčení, vidí stále svůj vysněný obraz vedle této masky. A tak osudně, neděleně, s takovou až somnambulní jistotou a s takovou úzkostí o nesmrtelnou duši Gunnarovu žije svůj sen, že přinutí skutečnost, aby se jí podala a ukázala v pravé podobě toho, jenž jí byl osvoboditelem. — Představte si tento děj, probíhající řadou obrazů jako scéna na hřbitově, kdy položený Gunnar hraje nad otevřeným hrobem mrtvé dívky, která zatím rozmlouvá s božím andělem. — A k tomu všemu zázračná moc života, hra náhod, těžké zkoušky, úzkost a beznaděj — vše, čím třeba vykoupiti veliké štěstí — a máte shrnuty všechny složky umění Lagerlöfové v nejčistší formě. Čte se to místy jako pohádka o dívce, která vysvobozuje zakletého prince a vrací mu původní podobu. A čte se to také jako symbolisace — diskretní a vysoce poetická symbolisace našich dnešních úzkostí a tuh. Řekla bych, kdyby to nevrhalo přece jen trochu — doktrinářský přísvit, je to legenda o zmravení, začarování, zahrabaní a láskou vysvobozeném já. O našem pravém já, a o lásce, která je tu pojata i jako dar mocného pohledu i jako domov duše, jako ono pásmo života, v němž naše vlastní bytost může růst a kvést ve svém ovzduší — — —

Ale zde se vracím k otázce, kterou jsem v počátku nadhodila: Nejsou to právě tytéž tóny, které znějí z »houslí severních«? Nemluví dramata Ibsenova o nutnosti, žítí pravý život, svůj život, jenž vyjadřuje pravé já? Život, v němž je vše nutné a nenechává místa úzkosti, jež svírá Ellidu při myšlence na nedožítou možnost, úzkosti, jejíž dech vane ze slov Nils Lykkeho (v Paní na Oestrotru): »Je cosi ve světě, co by mohlo přivést

člověka k šílenství, kdyby se poddal — a to je myšlenka, jak by se bylo všecko utvořilo, kdyby v tu kterou chvíli se bylo stalo to či to . . . » kdyby — Jsou nebezpečně takové představy, jest nebezpečný sen o jiném životě, než kterým žijeme. Sen — slovo, které se v dramatech Ibsenových z různých jeho fází v různém spojení i zahalení, vyslovované s různým přízvukem, roztoužené, tázavě, ironicky, ale vždy s příděchem záhadnosti a osudnosti; jednou je jeho doména kdes mimo svět, v říši pohádky a písně, jindy zase je pojat jako sama podstata žití, jako předtucha takové jeho formy, jež právě odpovídá té které individualitě a dává možnost rozkvetu jejím latentním silám — předtucha našemu já předurčené skutečnosti, ať už ji poskytne krajina, kulturní prostředí nebo někdo z lidí svými myšlenkami a city, celkem své bytosti. Je to cosi, co se má životem vyplnit, státi se jeho složkou, splynouti s ním. Nestane-li se tak, stává se vedle skutečnosti jako hrozivý přízrak, podlamuje energii, činí celou existenci cizí a lhostejnou, čímž, s čím nelze se stotožnit. — Jsou lidé, kteří žijí jen zdánlivě, ač mají snad závazky a vztahy ve vnějším světě; jejich pravé já není v tom přítomné, snad nebylo probuzeno — či snad je ubila nějaká katastrofa. A toto poznání mluví i z díla Lagerlöfové. I ona kreslí lidi s mrtvou duší. Nej-mohutněji je podána její majorka z Ekeby (v Gösta Berling). Za dívčích let se jmenovala Margareta Celsingová, byla krásná, čistá a dobrá, neznala zla. »Byla z těch, na jejich hrobě pláčí andělé.« Milovala muže, jenž převy-šoval daleko všechny moci své osobnosti, byla jím milována, ale doma ji přinutili, po dobrém i po zlé, k sňatku s jiným: »A onoho dne zemřela Margareta Celsingová.« Hřešila, podváděla, vlastní matku zapřela a urazila. Opuštěná ženský ostych, její dřívější jemnost ustoupila zcela mužským způsobům. Široko daleko platila za nejbogatší a nejvlivnější z žen, báli se její moci, chvěli se před jejím hněvem — a jen ona věděla, že již dávno není sama sebou, nýbrž jakýs stín vlastní bytosti; jen ona cítila, že je již dávno mrtva.

Jestliže jiné rysy, připomínající Ibsena, ač nemyslím, že by byl přímo na Lagerlöfovou působil; neboť zdá se mi, že momenty, jež mám na mysli, sou-visejí se samotnou podstatou její osobnosti. Spíše tu mluví u obou umělců stejná dispozice, která se projevuje ostatně i jinde v severní literatuře, a dá se, právě na základě obrazu, jež Lagerlöfová vytvořila o svém lidu, v mnohém uvést ve spojitost se samou povahou race, při čemž nepadají na váhu rozdíl Nora a Švédky. Jsou u ní scény náhlého rozčarování a vízícího se k němu osudného obrátu, jaký prožívá Nora, zklamaná v očekávání zářku, mladá hraběnka, uražená Göstou, a její směšný choť. Zná smutek nad ne-možností žití svým životem a rozvíjeti se v prostředí, v němž jako v rodině doktora Wangela je příliš mnoho vzpomínek na mrtvé (Strýček Ruben). A má poznání o moci víry a tím i bolestné a ironické pochopení nutnosti a prospěšnosti »životní lži«. Co uia tom, že idoly lidí jsou klamně, když v »Antikristu« padělaná soška je věřícím právě takovým poželháním jako pravá, když Astrid (v stejnojmenné povídce) hřešná a zcela pozemská dovede vzbuditi všecku lásku svatého krále Olafa, vydávajíc se za vznešenou dívku, které, ač jí neznal, zasvětil své city. Neboť pěvec Hjalte vznítil v něm svým líčením lásku k princezně, již měl za nejdokonalejší z žen — byloť jeho snem spojití nejvyššího z mužů, světce-hrdinu, s nejší, nejvyšší dívkou pod sluncem. Byl to sen básníka — pouhá chiméra. Cesty života jsou jiné a šťastší lidí rozkvétá jinde — — Ale pojetí života zůstává u Lagerlöfové přes to prosto pessimismu. Přijímá jeho paradox, jeho nevyzpytatelnost a

tajemnost a miluje jej pro ně. Jeho bohatství a mnohotvárnost je pro ni větší a mocnější než všechna složitost lidské duše. Proto také jsou postavy, jež tvoří, prosté, jednoduše, nepřipadají někde vůbec svým vnitřním životem jako ostře odlišené individuality. Jsou zcela jiní, než s kterými jsme uvklili setkávati se v moderní literatuře a především v dílech severních prosaíků. A přece myslím, že i zde se dá konstatovati určitá spojitost. Neboť autorka stává někde vedle své jednoduše postavy lidi rozdujčené, děti naší doby, jako Mariannu Sinclairovou (v Gösta Berling), která trpí tím, že nikdy se v žádném citu nedovede zcela ztratiti, vždy se pozoruje vnitřním »ledovým« pohledem a rozebírá se. Vždy stojí nad věcmi a událostmi chladná, pyšná, uvážující, naslouchajíc ironickým glossám ve vlastním nitru, jimiž trpí a jichž nedovede umlčeti. A její nej-větší štěstí je, když konečně je stržena, sjednocena v sobě, ať v radosti, ať v bolesti, když se dává unášet prudkou vlnou života, prostě, pokorně a tím se vlastně povznáší nad sebe, nad meze své osobnosti. Podání této postavy, vedle chvaly, již vzdává autorka impulsivním dětem minulých dob, ičta, již prokazuje moci života, na mě působí dojmem, jako by byla změřila vše, co je pýchou i bolestí moderního člověka, vztahem k věčným složkám bytí, jako by byla poznala, že v tomto poměru nemá váhy jeho individuálně zbarvený, bohatě diferencovaný, vnitřní život. Tam, kam ona stává své lidi, tváří v tvář nebezpečství a tajemství, nemá místa analýsa a reflexe ani žádná »culture du moi«, ani snaha o vědomě vlastní silou vytvářený a ovládaný osud. Tam se sřhají všechny individuální rozdíly a mluví se jen k tomu a o tom, co je v lidech společné, základní, nedělené, původní, nespádají na váhu jejich intelektuální krize ani momenty, jež je činí syny té které doby. Člověk a věčné tajemství — vlastní záhada tkví v tomto poměru. Její zvuk zní všemi zeměmi, všemi věky. V ní je čar a moc bytí; dává mu jeho nevy-čerpatelnost. A proto je také rozkoší žití, žití stupňovaným životem umělce, jenž má protejský dar proměny v jiné bytosti: žije existenci hrdé královny, exstatického světce, kající hříšnice, dobrodružného rytíře, víly a prorokyně; vtěluje se v mrak, travinu, zemi a pláka. Poznává vždy nové formy bytí a tím novou řadu dobrodružství, nebezpečství a zářku. Nevyzpytatelná jest moc, která člověka povznáší i ponižuje, ničí a zachraňuje, a vždy ohro-muje a překvapuje. Věčně je tajemství a strašný i nádherný je život.

VĚRA VÁŠOVÁ — BRNO:

Staré či mladé?

Článek sl. Mařky Černochové »Předsudek stáří« v minulém čísle Ženské Revue dotýká se zajímavé věci — názoru na stáří ženy. Autorka s radostí vítá projev »Los Angelos Examineru« při příležitosti desetimílových maratonských dostihů, jichž se v soutěži o cenu v plování účastnila pí. Brandebergerová. S tendencí článku musí zajisté každý, zvláště žena, souhlasiti. Dovolují si jen připojiti několik polemických otázek, týkajících se podrobností.

»Jest absolutním nesmyslem domnívati se, že žena je stará, když jest mezi padesátkou a šedesátkou« píše L. A. E., ale mně se spíše zdá ne-smyslem domnívati se, že žena je mladá, je-li mezi padesátkou a šedesátkou, třeba to byla žena statná, otužilá a krásná. O muži 50—60letém také zajisté nikdo, ani on sám, neřekne, že je mladý, nanejvýše čítá se ze zdvořilosti mezi »pány v nejlepších letech«.